
Matija Dronjić

Etnografski muzej

Zagreb

matija@emz.hr

UDK 39:688.7] : 069

069.5:688.7

069.02:39](497.521.2)

Pregledni rad

Primljeno: 12. 10. 2014.

Prihvaćeno: 16. 10. 2014.

Projekt *Svijet igračaka*

- U radu se donosi kronologija te osnovni podaci o realizaciji projekta *Svijet igračaka* (Etnografski muzej, 1. prosinca 2012. – 2. lipnja 2013. godine) koji je obuhvatio ciklus od pet izložbi, s nizom popratnih sadržaja, poput radionica, predstava te predavanja na temu dječjih igračaka. Posebno se osvrće na njegov epilog, a u kraćem uvodnom poglavlju tema dječjih igračaka i dječje kulture smješta se u kontekst muzejske djelatnosti Etnografskog muzeja u Zagrebu.

Ključne riječi: Etnografski muzej (Zagreb)

Svijet igračaka (projekt)

muzejske izložbe, igračke na izložbama

UVOD

Svijet igračaka, projekt Etnografskog muzeja pod vodstvom više kustosice dr. sc. Iris Biškupić Bašić, realiziran je u prostoru Muzeja u razdoblju od 1. prosinca 2012. do 2. lipnja 2013. godine. Izložbenim su ciklusom javnosti predstavljani predmeti iz nekoliko muzejskih zbirki, kao i brojni primjerci u privatnom vlasništvu kolekcionara, udruga i građana. Usporedno s izložbama, osmišljen je bogat pedagoški program za sve dobne skupine posjetitelja. Uz interaktivna vodstva, zainteresirani su mogli sudjelovati na brojnim radionicama, lutkarskim predstavama, sesijama pričanja priča te ciklusu znanstveno-stručnih predavanja na temu dječje kulture.

Projekt su omogućili Poglavarstvo grada Zagreba, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport te Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, a potpomogli su ga Hrvatska gospodarska komora, Hrvatske šume, Ministarstvo poljoprivrede, Hrvatska obrtnička komora, Krapinsko-zagorska županija, Turistička zajednica Grada Zagreba, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagrebačko

kazalište lutaka, Zagrebačka banka d.d. te medijski partneri 24sata, Radio Kaj, Hrvatski radio – Radio Sljeme, Europlakat d.o.o. i časopis *Zagreb moj grad*. Također, projekt je realiziran zahvaljujući odličnoj međumuzejskoj suradnji s Hrvatskim školskim muzejom, Muzejima Hrvatskog zagorja, Muzejom Grada Zagreba, Galerijom Klovićevi dvori, Muzejom Mimara i Muzeuma Zabawek i Zabawy iz Kielca u Poljskoj.

Rad je zamišljen kao svojevrsna kronika projekta, a strukturiran je u nekoliko cjelina. Prvo poglavlje u osnovnim crtama prikazuje povijest izložbene djelatnosti i stručnog rada djelatnika Etnografskog muzeja na temu dječjih igračaka.¹ Druga cjelina obrađuje izložbenu koncepciju *Svijeta igračaka*, tj. donosi osnovne podatke o svakoj izložbi ciklusa, dok se u trećoj stavlja naglasak na popratne sadržaje. Konačno, posljednje poglavlje donosi epilog, tj. prikazuje nastavak izložbenih aktivnosti u prostorima srodnih ustanova diljem Hrvatske, formiranje nove Zbirke dječjih igračaka i igara te odvijanje akcije *Dajmo djeci korijene i krila*.

Realizacija projekta *Svijeta igračaka* započela je nedugo nakon početka mog pripravnčkog staža u Muzeju, a zahvaljujući pozivu Iris Biškupić Bašić odmah sam se priključio stručnom timu. S obzirom na obujam projekta i zadatke koji su mi povjereni, sudjelovao sam u punom angažmanu kao stručni suradnik te koautor jedne izložbene dionice, što je u konačnici rezultiralo vrlo pozitivnim i vrijednim iskustvom. Ovaj prilog nastao je na temelju stručnog rada koji sam priredio za potrebe polaganja ispita za zvanje kustosa, s napomenom kako se radi o njegovoj znatno proširenoj inačici u kojoj je fokus s vlastita angažmana u kontekstu stjecanja potrebnih znanja i vještina tijekom vježbeničkog stažiranja pomaknut na izvedbeni aspekt projekta *Svijet igračaka*.

OSVRT NA MUZEJSKU DJELATNOST ETNOGRAFSKOG MUZEJA VEZANU UZ DJEČJU KULTURU

Uz tekstilnu građu, predmete iz domene tradicijskog gospodarstva, stanovanja i kućne obrtničke proizvodnje, Etnografski je muzej od svojih početaka u okviru sakupljačke djelatnosti pribavljao i dječje igračke. Iz dostupnih podataka vidljivo je kako je već 1921., dvije godine nakon njegova osnutka, otkupljena drvena *zipka* iz Letovanića izrađena sredinom 19. stoljeća. Ovaj se

¹ U nastojanju da se okvir predmeta ovog rada ne premaši, neće biti posebnog osvrta na dječje igračke iz Zbirke kultura Svijeta koje nisu izlagane u sklopu izložbenog ciklusa Projekta.

muzejski predmet s pravom može smatrati prvom igračkom u fundusu (usp. Biškupić Bašić 2012: 27).

Počeci izložbene djelatnosti Muzeja nerazdvojno su vezani uz stalni postav, a argumente za tvrdnju kako su u njemu već od početaka izlagane igračke moguće je pronaći u najranijim muzejskim publikacijama. Mirko Kus-Nikolajev u svojim *Šetnjama kroz Etnografski muzej* donosi opis prvoga stalnog postava, u kojem se značajnim za temu ističe opis tadašnje dvorane VIII u prizemlju zgrade (1927: 64): „Treba istaći lijepu kolekciju igračaka seoske djece. Sa malo dekoracija i malo materijala ti dječji radovi ipak zadovoljavaju fantaziju budućeg orača i budućće domaćice. Dotjeraniji su dječji radovi, koji su radjeni u školama po modelima i pod nadzorom učitelja.“

U *Etnološkim istraživanjima* posvećenima 70. obljetnici Muzeja, i u kojima je prikazana njegova povijest od osnutka do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća, Nada Gjetvaj donosi još poneki podatak o izvedbi stalnog postava u razdoblju od 1922. do 1935. godine, tj. razdoblju na koje se odnose Kus-Nikolajevljeve *Šetnje*. Iako izrijeком ne spominje drvene igračke u ranije spomenutoj dvorani, govori kako su u njoj u sklopu Keramičke zbirke izloženi i „dječji radovi, rađeni po uzoru na originalnu seosku keramiku“ (1989: 32).

Iz dostupnih podataka razvidno je kako su i drvene i keramičke dječje igračke iz tadašnjeg fundusa smještene u istoj dvorani, iz čega je moguće zaključiti kako se u prvom stalnom postavu može iščitati jasna koncepcijska ideja izlaganja igračaka u kontekstu pripadajućih oblika tradicijske ekonomike. Šire gledano, moguće je nazrijeti namjeru prikazivanja elemenata dječje kulture na jednom mjestu, što je vidljivo i u Franićevom *Reorganizovanom Etnografskom muzeju u Zagrebu*. Prema nacrtima tadašnjeg stalnog postava, dvorana VIII smještena u prizemlju zgrade nosi naziv Tehnološko odjeljenje. U njoj su izložene „Igračke za djecu“ (vitrina 128) i „Keramika... iz raznih krajeva Jugoslavije“ (vitrine 126 (a, b i c), 127 i 68). Bitno je napomenuti i kako su u susjednoj dvorani X, kao dio Zbirke muzičkih instrumenata izložene i *fučkalice* (Franić 1936).

Drugi stalni postav, također prikazan u ranije spomenutoj publikaciji, izveden je prema Franićevom konceptu 1935. godine. Tehnološko odjeljenje i dalje egzistira, ali seli na centralno stubište u dvoranu III te se u nacrtima javlja samo kao Tehnologija. Usko je vezan uz izložbene prostore na prvom katu, gdje među ostalim materijalom obuhvaća tematske cjeline keramika, muzikološki odio i dječje igračke u pripadajućim vitrinama (Franić 1936).

Dolaskom Marijane Gušić na mjesto ravnateljice Muzeja nakon 2. svjetskog rata nastaje treći stalni postav, koji u odnosu na ranije koncepte donosi znatne promjene u načinu prezentacije građe. Muzejski su predmeti raspoređeni u tematske blokove prema ključu geografskog rasprostiranja, u duhu tada dominantne kulturnohistorijske metode u etnologiji. U *Tumaču izložene građe*, svojevrsnom katalogu stalnog postava, moguće je iščitati kako su u njemu pojedine igračke pronašle svoje mjesto. Primjerice, na kraju publikacije priložena je fotografija igračaka iz Vidovca, za koje se decidirano tvrdi da su eksponati, ali je s obzirom na nedostatak poveznice u tekstu njihov smještaj unutar postava nejasan (usp. Gušić 1955).

Početak sedamdesetih godina 20. stoljeća obilježila je adaptacija muzejske zgrade i izrada četvrtog stalnog postava realiziranog 1972. godine pod vodstvom Jelke Radauš-Ribarić, čiji je velik dio (izuzev sjeverne dvorane u prizemlju) u funkciji do današnjih dana. Materijal je (bio) podijeljen u tri osnovne skupine: Osnovne grane gospodarstva i narodnog rukotvorstva, „Odjeljene izvaneuropskih kultura“ i Narodna nošnja SR Hrvatske i odabrani predmeti narodne umjetnosti i rukotvorstva (usp. Gjetvaj 1989: 45-48).

Keramički su predmeti bili smješteni u sjevernom krilu prizemlja Muzeja (današnjoj dvorani za povremene izložbe), u okviru prve navedene skupine. Iz uvida u dostupno fotografsko gradivo, zamjetno je kako sitni keramički predmeti u funkciji dječjih igračaka nisu bili dijelom ovoga postava, dok su glazbeni instrumenti i igračke izloženi na prvom katu kao dio skupine Narodna nošnja SR Hrvatske i odabrani predmeti narodne umjetnosti i rukotvorstva. I u ovoj je koncepciji njihovo izlaganje uvjetovano razmještajem građe u vitrinama koje većinom prikazuju elemente pojedine geografske cjeline. Niti jedan instrument koji bi se mogao interpretirati kao dječja igračka nije izložen, dok su ostali predmeti relevantni za temu zastupljeni u neznatnom broju. Drveni konjić i ptica na štapu prezentirani su u okviru cjeline Nošnja okolice Zagreba, a dvije keramičke figurice ptica nalaze se u vitrini Antropomorfni i zoomorfni motivi u narodnoj umjetnosti Slavonije i Baranje. Također, nekoliko kamenčića ispred lutaka djevojčice i dječaka u cjelini Nošnja Konavala kod Dubrovnika mogli bi se protumačiti kao predmeti vezani uz dječju igru, tj. kao elementi dječje kulture.

Do devedesetih godina 20. stoljeća igračke se izlažu i na povremenim muzejskim izložbama bilo u prostoru Etnografskog muzeja² ili kao dio gostujućih

2 Posebno je plodno razdoblje nakon 1972., tj. nakon obnove zgrade i adaptacije drugoga kata

izložbi u drugim muzejima i galerijama, ali tek u okviru srodnih ili nadređenih tema. Letimičnim pogledom na popis izložbi s kraja osamdesetih godina 20. stoljeća razvidno je kako je tek jedna izložba tematizirala tradicijski aspekt ovog kulturnog fenomena. Dječjom kulturom u najširem smislu uglavnom se bavila Nada Majanović i to u kontekstu primijenjene pedagogije, a 1982. godine realizirala je u Etnogaleriji Travno izložbu pod naslovom *Dječje igračke* (Gjetvaj 1989: 112).³

Pobližim proučavanjem dostupnih kataloga povremenih izložbi moguće je zaključiti kako se podaci o dječjim igračkama i dječjoj kulturi pronalaze tek u publikacijama koje prate izložbe šire postavljenih temata. Primjerice, u *Etnografskoj prošlosti Zagreba* spominje se organizirana proizvodnja dječjih igračaka u Vidovcu, kao i u nešto udaljenijim zagorskim selima Lazu te Mariji Bistrici (Gjetvaj et al. 1979). U ovom je kontekstu potrebno istaknuti i temu tradicijskog lončarstva, u okviru koje su istraživane i izlagane keramičke igračke iz muzejskog fundusa (Pušić et al. 1974; Barlek 1982).

Sve do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća gotovo da i nema objavljenih samostalnih znanstveno-stručnih radova djelatnika Etnografskog muzeja na temu dječjih igračaka. Tek 1987. godine izlazi dvobroj *Etnoloških istraživanja* u kojemu se u dva rada mogu iščitati sustavno prikupljeni podaci. U tekstu Maje Kožić pod naslovom „Dječje igre u okolici Zagreba“, dječje su igračke prikazane kao sastavni dio dječje kulture ovoga kraja (1987: 416-417, 434-436), dok se Ivica Šestan, pišući o tradicijskim obrtima, dotiče proizvodnje i prodaje dječjih igračaka od strane stanovnika prigorskog sela Vidovca (1987: 167).

Od devedesetih godina 20. stoljeća dječjim se igračkama aktivno bavi Iris Biškupić Bašić, tematski samostalno ili kroz prizmu tradicijskih obrta. Autorica je nekoliko izložbi, kataloga i tekstova u katalozima (Biškupić 1989; Biškupić Bašić 2001: 185-187; 2010: 32, 38-45), a njen znanstveno-istraživački rad baziran na brojnim terenskim istraživanjima suvremenog fenomena proizvodnje drvenih tradicijskih dječjih igračaka u Hrvatskom zagorju poslužio je kao temelj za nominaciju ove vještine na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i njeno uvrštenje 2009. godine. Konačno, kao autorica uspješne izložbe *Hrvatska nematerijalna kulturna bašti-*

koji je rađen upravo za potrebe povremenih izložbi (Gjetvaj 1989: 48).

3 Izložba, nažalost, nije bila popraćena katalogom, pa bez opsežnih arhivskih istraživanja nije moguće pobliže determinirati izložene predmete.

na na UNESCO-ovim listama, sustavno radi na međunarodnoj promociji ovog, ali i drugih fenomena hrvatske tradicijske kulture.

IZLOŽBENI CIKLUS PROJEKTA *SVIJET IGRAČAKA* *DJEČJE IGRAČKE IZ HRVATSKE BAŠTINE*

Projekt *Svijet igračaka* predstavlja novi korak u promociji hrvatskih tradicijskih dječjih igračaka, ali konceptijski prelazi okvir kulturnog fenomena vještine koja je uvrštena na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu. Prema riječima Iris Biškupić Bašić, autorice projekta i izložbi (2012: 7):

„Ideja za ovaj projekt izrasla je iz činjenice da naš Muzej čuva igračke izrađene još od sredine 19. stoljeća. Želja nam je bila predstaviti široj javnosti dječje igračke iz hrvatske baštine, kao i one čija je vještina izrade upisana kao svjetska baština na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi. To su igračke koje se čuvaju u fundusu muzeja, a neke od njih još se i danas izrađuju u hrvatskim selima. Želimo potaknuti interes za ovaj dragocjen segment narodnog stvaralaštva i tako ispuniti još jedan od zadataka našeg Muzeja – popularizaciju domaćeg stvaralaštva, uz njegovo čuvanje obradu i prezentaciju.“

Kako bi se ovaj koncept prezentirao publici, u prostoru sjeverne dvorane prizemlja Muzeja postavljena je središnja izložba pod naslovom *Dječje igračke iz hrvatske baštine* (Sl. 1/str. 324), u okviru koje je izložen uglavnom materijal iz fundusa Etnografskog muzeja, dok su tek pojedini predmeti posuđeni iz privatnih zbirki te srodnih ustanova poput Hrvatskoga školskog muzeja i Muzeja Hrvatskog zagorja. Vodeći računa o suvremenim muzeološkim standardima te konceptijskom imperativu da izložba bude prilagođena najmlađima, predmeti su prezentirani u nekoliko zasebnih, vizualno jasno razgraničenih tematskih cjelina.

U prvom dijelu izložbe, postavljenom u dnu ulaznog hodnika u dvoranu, predstavljene su najstarije igračke iz fundusa Muzeja uglavnom prikupljene za vrijeme prvih terenskih ekspedicija dvadesetih godina 20. stoljeća. Izložene igračke – *zipke*, lutke, saonice, *klepetaljke*, modeli lovačkog i drugog oružja itd. – specifične su iz razloga što su ih za vlastitu djecu izrađivali roditelji, djedovi i bake, ili su ih pak napravili sami mališani. Kroz ovu se cjelinu posjetiteljima pokušavaju približiti okolnosti života u ruralnim područjima Hrvatske krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kada je prosječnom stanovniku kupnja igračaka predstavljala najčešće nedostižan luksuz. S druge strane, naglašava se kako su gotovo svi muškarci bili samouki drvodjelje kojima izrada ovih

jednostavnih formi nije bila naročit tehnički izazov, dok su im žene parirale u vještinama vezanim uz tekstil pa su za djecu s lakoćom izrađivale krpene lutke od dotrajalih odjevnih predmeta ili viškova materijala.

U drugoj je cjelini ispričana priča o prigorskom selu Vidovcu, čiji su stanovnici izrađivali dječje igračke od drveta i šiblja, te su svoje proizvode prodavali na zagrebačkim sajmištima. Uz specifičan likovni izraz drvenih igračaka, među kojima dominiraju plošni likovi inspirirani seoskim životom obojani tek djelomično, i to crveno-crnim tonovima, tema Vidovca prikazana je iz razloga što predstavlja dobro dokumentirani primjer organizirane izrade igračaka u kućnoj radinosti u prvoj polovici 20. stoljeća. Godine 1932. na prijedlog Ženske udruge za ušćivanje i promicanje narodne pučke umjetnosti i obrta upravo se u Vidovcu osniva *Prva hrvatska seljačka zadruga za izradbu i prodaju dječjih igračaka* (Biškupić Bašić 2012: 32). Međutim, zbog ubrzane industrijalizacije nakon 2. svjetskog rata dolazi do povećane potrebe za radnom snagom na području grada Zagreba, što rezultira odljevom radno sposobnog stanovništva iz okolnih ruralnih sredina. Postupnom depopulacijom sela kućne se radinosti napuštaju što u konačnici dovodi i do gašenja vidovečkog zadrugarstva sredinom pedesetih godina 20. stoljeća.

U fundusu Etnografskog muzeja čuva se velik broj vidovečkih drvenih igračaka, zajedno s iscrpnom dokumentacijom o radu Zadruge. Uz selekciju predmeta, dokumenata i fotografija, prostor je obogaćen i prikazom tipične stolarske radionice u kojoj su se izrađivale drvene igračke, zajedno s izborom iz pripadajućeg alata. Konačno, cjelina je zaokružena filmom koji je Iris Biškupić Bašić u suradnji sa Žarkom Nikinom snimila na terenu, a u njemu su prikazana sjećanja stanovnika Vidovca na razdoblje najvećeg prosperiteta *Prve hrvatske seljačke zadruge za izradbu i prodaju dječjih igračaka*.

U zasebnoj su cjelini prikazane i keramičke igračke iz bogate Zbirke lončarstva Etnografskog muzeja. Izloženo je nekoliko desetaka različitih tipova koji se načelno mogu podijeliti u dvije skupine. Prvu čine stilizirani životinjski modeli koji su po funkciji razni oblici zviždaljki, tj. *fučkalice* ili *žlaburači*, štedne kasice ili tek ukrasni predmeti u svojstvu igračke, poput ciklusa figura tzv. Zečje svadbe. Drugu skupinu predstavlja šarolik niz modela tradicijskoga keramičkog posuđa namijenjen prvenstveno djevojčicama. Prilikom izbora eksponata vodilo se računa da se prikaže materijal iz svih hrvatskih krajeva, dok je naglasak stavljen na keramičke igračke iz Jerovca, zagorskog sela čiji su lončari bili nadaleko poznati po kvaliteti i estatici lončarske proizvodnje.

Poput izrade dječjih igračaka u kontekstu tradicijske lončarske proizvodnje, i

košaraštvo je izdvojeno kao zasebna cjelina, iako u nešto skromnijem obujmu pošto je dio građe prezentiran kroz priču o Vidovcu. Zagorski, međimurski i podravski košaraši su, uz standardnu ponudu svakodnevnih predmeta za domaćinstvo, izrađivali kolica za lutke i malene košarice, a u okviru izložbe prikazan je primjerak pletenih kolica koja se danas proizvode u selu Šemovcu, nedaleko Varaždina.

Proizvodnja drvenih dječjih igračaka u Dalmatinskoj zagori, točnije u selu Zelovu, predstavljena je također kao zasebna priča. Poput Vidovca, Zelovo je bilo svojevrsan centar proizvodnje igračaka koje su majstori i članovi njihovih obitelji zatim prodavali po okolnim gradovima i sajmištima. Po oblicima prevladavaju klasični motivi izvedeni iz seljačke svakodnevne, poput konjica, zaprega, ptica i plesača na štapu, te svirala u obliku čekića. Međutim, zastupljene su i nešto „modernije“ forme, kao što su avioni ili akrobati. Zelovske igračke, uz činjenicu da su izrađene u potpunosti ručno, specifične su prvenstveno zbog prepoznatljivog kolorita, tj. žute podloge ukrašene tek djelomično crnim, crvenim i zelenim tonovima. Također, kao i u slučaju Vidovca, u Zelovu je sredinom 20. stoljeća egzistirala zadruga koja je okupljala lokalne majstore. Prije petnaestak godina, nakon smrti posljednjeg majstora Jakova Delaša, nestalo je baštinka vještine izrade igračaka u ovom kraju (Biškupić Bašić 2012: 75-77).

Izdvajanjem tamburica u zasebnu cjelinu predstavljena su dva zagorska središta poznata po proizvodnji ovog tipa tradicijske dječje igračke – Tugonica i Turnišće. U Tugonici je u prvoj polovici 20. stoljeća također egzistirala zadruga koja je okupljala proizvođače tamburica, a tradicija se proširuje na obližnje Turnišće selidbom jednog od majstora, gdje egzistira do današnjih dana zahvaljujući njegovim nasljednicima (Biškupić Bašić 2012: 69). Uz primjerke iz fundusa Etnografskog muzeja, izložene su i tamburice iz privatnih kolekcija, a cjelina je obogaćena prikazom faza izrade jednoga takvog instrumenta igračke.

Najveća cjelina posvećena je vještini izrade dječjih igračaka s prostora Hrvatskog zagorja koja je upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Većim je dijelom predstavljena materijalom iz muzejskog fundusa, dok su pojedini primjerci posuđeni iz privatnih kolekcija. Izbor predstavlja kolaž drvenih igračaka nastalih od početaka 20. stoljeća pa sve do današnjih dana, a poseban se naglasak istaknuo na tipološkom diverzitetu oblika. Izuzev niza svirala pomoću kojih je prikazan razvoj tehnika bojanja predmeti su izlagani u dinamičnom ritmu, bez težnje za us-

postavljanjem kronologije prema ključu tehnologije izrade ili ukrašavanja. Kako bi se ova velika cjelina koncizno prezentirala, formirano je nekoliko podskupina u kojima su okupljene slične igračke. Primjerice, zajedno su izloženi drveni konjići, svirale, avioni, vlakovi i automobili, plesači na štapu itd. U okviru „Hrvatskog zagorja“ svoje je mjesto pronašao i ciklus od četrnaest kratkih etnografskih filmova koji prikazuju izradu različitih tipova dječjih igračaka, kao i reakcije djece u školi i dječjem vrtiću na njih. Sav materijal je snimljen na terenu, a produkciju zajednički potpisuju Iris Biškupić Bašić i Žarko Nikin.

Likovni postav izložbe posebno je prilagođen najmlađima, što je prvenstveno vidljivo kroz dizajn interijera i postamenata koji se odlikuju živim bojama i razigranim formama. Primjerice, dva postamenta imitiraju kuće za lutke, jedan je izveden poput autoputa i željezničke pruge koji se u maniri scenografije crtanog filma savija čineći vlastitom formom svojevrsan tunel ispod kojega djeca mogu prolaziti. Također, tu je i dizajn uspravnih vitrina valjkastog oblika s malenim kružnim prozorčićima u koje je potrebno zaviriti, te oblaka ispod kojega „lete“ drveni avioni. Potonja se instalacija pokazala posebno interesantnom jer su je posjetitelji mogli promatrati odozdo, ležeći na širokom šarenom tabureu postavljenom točno ispod nje. Čitav izložbeni prostor vizualno je razdijeljen uspravnim trakama šarene tkanine, svojevrsnim „zastavama“ razapetima u nizu punom zavoja na konstrukciju koja se protezala od stropa do poda dvorane. Pojedine trake napravljene su od prozirne plastične folije, na koju su pričvršćeni predmeti, a na nekima su bila otisnuta obavijesna pomagala. Mnoštvo vizualnih motiva u dizajnu izravno je preuzeto s likovnih motiva izloženih igračaka, što se posebno isticalo na omotačima valjkastih vitrina s prozorčićima i legendama tiskanim na okruglim pločama *forexa* koje su naknadno pričvršćene na zid. Također, kako bi se kontekstualizirao prostorni i povijesni kontekst pojedinih cjelina, korištena je široka paleta dokumentacijskih fotografija. Likovni postav izložbe potpisuje dizajnerica Nikolina Jelavić Mitrović, a akademski slikar i grafičar Pero Mrnarević dodatno ju je ukrasio brojnim ilustracijama.

U okviru vizualnog dizajna izložbe osmišljeni su i realizirani razni neposredni pedagoški sadržaji poput pitalica i pretinaca iznenađenja. U prostoru cjeline sa zagorskim igračkama postavljen je postament u obliku uspravnog valjka unutar kojega su u posebnim komorama smješteni materijali od kojih se izrađuju igračke – drvena piljevina, strugotine, *štimeri* tamburica, umjetno krzno, kuglice od nepečene gline i šibe – kako bi ih zainteresirani posjetitelji mogli iskusiti osjetom dodira. Uz vizualna i taktilna osjetila, zastupljena su

i olfaktivna, u obliku komore s mirisom sirovog drveta. Pedagoške sadržaje zaokružila je igraonica s tradicijskim dječjim igračkama iz Hrvatskog zagorja te nekoliko slagalica velikog formata s prigodnim motivima. Nakon otvorenja izložbe u prostor je postavljen dječji stol sa stolicama koje je po uzoru na namještaj za lutke kao prototip izradio i ukrasio zagorski majstor Ivan Mesar.

Izložbu *Dječje igračke iz hrvatske baštine* popratilo je bogato opremljen katalog od 120 stranica na hrvatskom i engleskom jeziku, dimenzija 28 × 22 cm, tiskan u nakladi od tisuću primjeraka. Dizajnirana su i otisnuta dva tipa plakata, te reklamni *banneri* za pročelje Muzeja. Autorstvo čitavog vizualnog identiteta projekta⁴ potpisuje Nikola Šiško, tj. zagrebački Art Dizajn. U ovom kontekstu potrebno je posebno istaknuti i ulogu Agencije za komercijalnu djelatnost koja se kao sponzor pobrinula za tisak svih tiskovina, tj. kataloga, plakata, deplijana, pozivnica, razglednica i ulaznica.

Izložba je otvorena u subotu, 1. prosinca 2012., a zatvorena 2. lipnja 2013. čime je Projekt *Svijet igračaka* službeno završio u prostoru Etnografskog muzeja.

IZ SVIJETA IGRAČAKA

Izložba *Iz svijeta igračaka* rađena je paralelno sa središnjom izložbom *Dječje igračke iz hrvatske baštine*. Smještena je u prostoru središnje dvorane na prvom katu Muzeja, a njen je postav konceptijski predstavljao svojevrsnu nadopunu materijala prezentiranog u prizemlju. Namjera je bila prikazati komparativne primjere tradicijskih igračaka iz europskih zemalja,⁵ prvenstveno proizvode kućnih radinosti. Također, predstavljene su i igračke proizvedene u tvornicama i manufakturama stranih proizvođača s dugom tradicijom, poput njemačkog „Steiffa“.

Za potrebe izlaganja muzejskih predmeta poslužile su četiri dijagonalno postavljene niše u kutovima prostorije i dvije vitrine. U nišama su izložene tradicijske drvene igračke iz različitih zemalja te plišane igračke njemačkog proizvođača „Steiffa“. Vitrine su predstavljale žensku i mušku sferu, odnosno ispunjene su igračkama namijenjenima djevojčicama i dječacima kako

4 Svi katalogi, tj. katalogi svih pratećih izložbi, plakati, deplijani, ulaznice, razglednice i pozivnice na otvorenja nekoliko izložbi dizajnirani su na temelju istoga konceptualnog predloška.

5 Prezentiran je materijal iz Češke, Slovačke, Ukrajine, Rusije, Poljske, Njemačke, Švedske, Slovenije i Portugala.

bi se aludiralo na važnost igračaka kod učenja spolnih uloga od najranije dobi. Tako su u vitrini „djevojčice“ izloženi minijturni setovi za čajanke, razno umanjeno posuđe, lutke i kuće za lutke, dok su „dječakovom“ vitrinom dominirale limene igračke na navijanje – razni automobili, motocikli, tenkovi, vojnici od cinka itd. Središnji izložak, popularan podjednako kod djece i odraslih, bila je funkcionalna maketa vlaka koju su izradili najmlađi članovi Kluba željezničkih modelara „Zagreb“ (Sl. 2/str. 324).

Kako je izložba koncipirana, postavljena i otvorena zajedno sa središnjom izložbom u prizemlju, izloženi materijal katalogski je obrađen u okviru publikacije *Svijet igračaka – Dječje igračke iz hrvatske baštine*. Iako je za nju osmišljen poseban plakat, marketinški je zasebno prezentirana putem *bannera* postavljenog na pročelje Muzeja.

Izložba *Iz svijeta igračaka* zatvorena je polovicom ožujka 2013. kako bi se u dotičnoj dvorani postavio segment sljedeće dionice Projekta, izložba *Igračka ima srce*.

POLJSKE TRADICIJSKE DJEČJE IGRAČKE

U suradnji s Muzejom igračaka i igre iz Kielca (*Muzeum Zabawek i Zabawy*), prigodno je, za blagdan Svetog Nikole, 6. prosinca 2012. otvorena gostujuća izložba *Poljske tradicijske dječje igračke* autorice Anete Bąk. S obzirom da je gostujuća ustanova Muzej igračaka i igara, cilj izložbe bio je predstavljanje proizvodnje igračaka u Poljskoj kroz izbor iz njegova bogatog fundusa te prilika za komparaciju poljskih i hrvatskih primjera. Prema riječima autorice, ideja je bila (Bąk 2012: 4-5): „...obuhvatiti dva aspekta izrade poljskih igračaka: prvi su narodne igračke izabrane iz sredina u kojima cvate njihova izrada, a drugi su igračke izrađene u zadrugama koje su se od 40-tih do 90-ih godina bavile njihovom proizvodnjom i bile su izvor igračaka na poljskom tržištu.“

Izložba je postavljena u prostoru dvorane za povremene izložbe na drugom katu Etnografskog muzeja. Predmeti su raspoređeni unutar samostojećih montažnih vitrina te unutar nekoliko priručnih staklenih vitrina s ugrađenim osvjetljenjem. U montažnim vitrinama, postavljenim u središnji dio dvorane, izložene su igračke koje su izrađivane u okviru industrijsko-obrtničkih zadruha (razne plișane lutke, metalni i plastični modeli automobila, traktora i kamiona, te raznovrsne didaktične igračke od tokarenog drveta), dok su se u priručne vitrine postavljene uza zid smjestile poljske tradicijske igračke (dominirali su motivi iz seoskog života, napose prikazi konja, ali i avioni, razni

vrtuljci, svirale itd.). Iako ih autorica u predgovoru kataloga nije spomenula, u priručnim okvirima za slike izložen je veći broj oblika nastalih izrezivanjem višestruko presavijenog papira. Prikazi su uglavnom geometrizirane apstrakcije stroge simetrije ili mitološki likovi poput Babe Jage te čitavog niza bića sličnih vukodlacima. Nekoliko drvenih igračaka istog motiva – vještica u letu, vrtuljak s prikazom vraga i vještica i sl. – postavljeno je u prostoru kako bi se posjetitelji mogli poigrati s njima.

Uzdignuto proširenje dvorane prenamijenjeno je u dječju igraonicu s autentičnim poljskim tradicijskim igračkama (Sl. 3/str. 324). U istom prostoru najmlađi su mogli bojati pripremljene predloške s motivima igračaka ili pisati pisma Muzeju, za koja su gosti pripremili stilizirani poštanski sandučić. Na susjednom je zidu projicirana opsežna multimedijalna prezentacija igračaka iz muzejskog fundusa, a na okolnim su zidovima pričvršćeni okviri s materijalima čija je funkcija prezentacija vizualnog identiteta gostujuće ustanove.

Izložba je popraćena katalogom obujma 24 stranice, s tekstom autorice na hrvatskom i poljskom jeziku. Rađen je u skladu s vizualnim identitetom projekta *Svijet igračaka*, ali je tiskan u manjem formatu (21,5 × 17 cm). Katalog je izdan u petsto primjeraka, a za potrebe izložbe dizajniran je i otisnut zaseban plakat te promotivni *banner*.

Poljske tradicijske dječje igračke zatvorene su 6. ožujka 2013., nakon čega su do kraja godine samostalno gostovale u Muzeju Slavonije u Osijeku te Dubrovačkim muzejima, odnosno Etnografskom muzeju Rupe.

VLAKOVI ZA VELIKE I MALE

Vlakovi za velike i male, kratka izložba u suradnji s Klubom željezničkih modelara „Zagreb“ održana je u prostoru izložbene dvorane na drugom katu Etnografskog muzeja neposredno nakon zatvaranja izložbe poljskih igračaka, tj. u razdoblju od 9. do 17. ožujka 2013. Zamisao je bila prikazati željezničko maketarstvo, hobi s izuzetno bogatom povijesti te potaknuti posjetitelje da se prisjete vlastitih modela vlakova iz djetinjstva, nesumnjivo jedne od najpopularnijih igračaka mnogih generacija.

U montažnim i priručnim vitrinama izloženi su modeli željezničkih kompozicija različitih mjerila iz privatnih kolekcija članova Kluba, zajedno s njihovim vlastitim maketarskim radovima. Prostorom je dominirala funkcionalna modularna maketa željeznice postavljena u čitavoj dužini zapadnog zida, a u povišenju dvorane smjestila se tzv. vrtna željeznica (Vinčić i Biškupić Bašić 2013):

„...čije su tračnice i modeli napravljeni od materijala otpornih na promjenjive vremenske uvjete pa omogućuju igru na otvorenom prostoru cijele godine.“

Izložbu nije popratio katalog, već je otisnut deplijan formata 21,5 × 17 cm (Sl. 4/str. 325) na hrvatskom jeziku u nakladi od dvije tisuće primjeraka. Rađen je u potpunosti u skladu s vizualnim identitetom projekta, a u istom je stilu dizajniran i otisnut zaseban plakat izložbe te *banner* za pročelje Muzeja.

Zbog osjetljivosti većih maketa i posebnih tehničkih uvjeta njihova transporta, spajanja i opremanja, članovi Kluba željezničkih modelara „Zagreb“ insistirali su da tehničke poslove oko postavljanja izložbe učine sami. Za vrijeme trajanja *Vlakova za velike i male* u svakom se trenutku u prostoru dvorane nalazilo nekoliko modelara čiji je zadatak bio posjetiteljima pojasniti pojedini aspekt njihova hobija te demonstrirati funkcionalnost prezentiranih maketa. Izložbeni tjedan kulminirao je malim sajmom maketarske opreme i pribora, na kojem su brojni zaljubljenici u ovaj hobi međusobno izmjenjivali iskustva i otvoreno odgovarali na upite zainteresiranih posjetitelja o ulasku u svijet željezničkog maketarstva.

IGRAČKA IMA SRCE

Zahvaljujući suradnji Muzeja i lokalne zajednice, *Igračka ima srce* koncipirana je kao izložba uspomena građana, tj. izložba njihovih igračaka iz djetinjstva, fotografija te uopće sjećanja na to bezbrižno razdoblje života. Pripreme za ovu dionicu započele su već u rujnu 2012., u suradnji s Hrvatskim radiom – Radio Sljemenom i novinarkom Anamariom Šnajdar. Jednom tjedno, u višemjesečnom razdoblju, emitirana je radijska emisija nazvana *Igračka ima srce*. Kroz brojne priče o tradicijskim igračkama iz zbirke Etnografskog muzeja i majstorima koji ih izrađuju, građani su potaknuti da potraže svoje stare igračke i udome ih u Muzeju, bilo trajno ili samo za potrebe izložbe (usp. Biškupić Bašić 2012: 12-13).

Potpomognuta medijskim pokrićem Radio Sljemena, akcija prikupljanja igračaka pokazala se iznimno uspješnom. Neposredno nakon otvorenja prvih izložbi iz ciklusa, slušatelji su aktivno počeli donositi svoje omiljene predmete iz djetinjstva.⁶ Preuzimanje igračaka organizirano je jednom tjedno, no

⁶ Također, treba napomenuti i uspješnu suradnju s Hotelom Esplanade Zagreb, koji se priključio projektu ustupivši svoj foaje za potrebe prikupljanja igračaka u večernjim satima 20. prosinca 2012.

interes javnosti postajao je sve veći kako se datum otvaranja izložbe približavao. U veljači 2014. igračke su zaprimane gotovo svakodnevno, a neke su dolazile u paketima, poštom. Na akciju se odazvalo gotovo stotinjak zainteresiranih građana, a sveukupno je pristiglo oko 1.100 predmeta.

Prikupljanje igračka izvedeno je kao malo etnografsko istraživanje. Zabilježena su brojna kazivanja koja su za potrebe izložbe i popratnog kataloga poslužila kao ilustracija svijeta djetinjstva najrazličitijih generacija. Prikupljeni materijal vremenski je obuhvatio razdoblje od kraja 19. stoljeća pa sve do neposredne suvremenosti, s primjercima igračaka koje je i danas moguće vidjeti na policama trgovina (usp. Šnajdar et al. 2013: 29-31).

Osobno, rad na izložbi *Igračka ima srce* predstavljao mi je najveći izazov. Zbog mog dosadašnjeg angažmana na prikupljanju predmeta autorica projekta Iris Biškupić Bašić izrazila je želju da se u ovu izložbu uključim u svojstvu koautorice te da produciram jedan od tekstova za katalog, što sam uz oduševljenje prihvatio. S druge strane, pošto je većina predmeta pristigla u Muzej tek nekoliko mjeseci prije otvorenja izložbe, materijal je trebao biti obrađen sukladno pravilima struke u rekordnom roku. Stoga smo zajedničkim snagama na samome početku procesa obrade izradili registar pristigle građe u vidu zasebne baze podataka. Zatim smo predmetima dodijelili privremene inventarne oznake, fotografirali ih pojedinačno te im pridružili podatke dobivene kazivanjima vlasnika. Nakon inicijalne obrade pod vodstvom više preparatorice i suradnice na izložbi Jasminke Vujičić, uslijedilo je njihovo čišćenje, pojedini restauratorski zahvati i privremeno odlaganje u muzejsku čuvaonicu.⁷

Priprema izložbenog prostora na drugom katu Muzeja uslijedila je odmah nakon zatvaranja izložbe *Vlakovi za velike i male*. Zbog velike količine prikupljene građe i iskrene želje da se barem po jedan predmet od svakog donatora ili posuđivača prezentira, pojavila se potreba za dodatnim prostorom. Stoga je izložba *Iz svijeta igračaka* prijevremeno demontirana iz kružne dvorane na prvom katu Muzeja. U njenom središnjem dijelu, na mjestu gdje se nalazila maketa vlaka, postavljene su vitrine u kojima su prezentirane tri cjeline – društvene igre za djecu, različiti setovi za slaganje te velika zbirka automobila privatnog kolekcionara Ivana Špehara. Bočne zidove dvorane krasile su različite vrste karata kojima su se djeca igrala, a u niše su postavljeni predmeti prema tematskom ključu. Izloženo je rukom rađeno kazalište lutaka iz

⁷ Više informacija o postupcima čišćenja i preventivne zaštite prikupljenih predmeta moguće je pronaći u radu Mihaele Grčević u ovom dvobroju *Etnoloških istraživanja*.

obitelji Augusta Šenoe, zatim tipična oprema za lutke iz prve polovice 20. stoljeća – kolica, salonski namještaj i rukom rađena odjeća – zajedno s lutkama iz istog razdoblja, te konačno čitav niz slikovnica, knjiga i sličnih ilustriranih publikacija namijenjenih djeci.

Glavnina predmeta u dvorani na drugom katu bila je izložena u montažnim vitrinama od kojih je svaka predstavljala zasebnu priču (Sl. 5/str. 325). U nekoliko su vitrina okupljeni predmeti s obzirom na razdoblje njihova primarnog korištenja, tj. predstavljene su igračke pojedinih generacija. Tako su u jednoj vitrini izloženi predmeti koji datiraju od kraja 19. pa sve do sredine 20. stoljeća, u drugoj su obrađene šezdesete i sedamdesete, a u trećoj osamdesete i devedesete godine 20. stoljeća. U izdignutom proširenju dvorane, postavljene su šarene vitrine s igračkama generacija rođenih nakon 2000. godine, među koje su se „ušuljali“ pojedini transgeneracijski primjerci poput LEGO kocaka ili figura akcijskih junaka.

U ostalim vitrinama smjestile su se specifične, nedjeljive cjeline. Zasebno je izložena kuća za lutke iz ostavštine profesora Tihomila Stahuljaka,⁸ a u susjednoj vitrini prikazan je dio kolekcije rijetkih željezničkih modela s početka 20. stoljeća iz zbirke Ante Dlačića. Vitrina s nizom plišanah igračaka u vlasništvu obitelji Vavra ispričala je priču o njihovoj obiteljskoj radionici igračaka koja je egzistirala u Zagrebu u 2. polovici 20. stoljeća. Skupina predmeta u vlasništvu Živka Parca ilustrirala je odrastanje jednog dječaka u Zagrebu tijekom 2. svjetskog rata, a posebno vrijednu posudbu predstavljaju igračke iz obitelji Augusta Šenoe s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Također, izložbu su obogatile mnoge fotografije djece s njihovim omiljenim igračkama, od kojih veći dio potječe iz privatne zbirke zagrebačkoga sveučilišnog profesora, povjesničara Nevena Budaka. Konačno, na zidu nasuprot ulaza u dvoranu postavljen je veliki postament u obliku kotača s pretincima u kojima su pojedinačno izložene igračke iz raznih razdoblja, dok su se u prostoru susjedne pedagoške radionice, u osvijetljenoj vitrini smjestile igračke koje su tijekom liječenja izradili mali pacijenti psihoterapeuta Zlatka Bastašića.

Na povišenom proširenju dvorane, tj. u njegovu središnjem dijelu, postavljena je igraonica za najmlađe posjetitelje. Tako su se nakon kraćeg prekida, tj. između zatvaranja poljske izložbe i otvaranja ove, u Muzeju ponovno nalazile dvije igraonice što se pokazalo praktičnim rješenjem za situacije kada je u obilasku i pedagoškim programima istovremeno sudjelovalo nekoliko

⁸ Zahvaljujući ljubaznosti današnjeg vlasnika, kolekcionara Jure Gašparca.

grupa mališana. U sklopu igraonice djeca su se mogla igrati s mnogobrojnim igračkama, a Zagrebačka banka d. d. osigurala je veću količinu promotivnih bojanke. Uz bojanje i crtanje raznih zadanih tema na prazne papire, posjetitelji su bili potaknuti da nacrtaju nešto na bočni zid dvorane, što se posebno svidjelo tinejdžerima.

U sklopu izložbenog prostora smjestila se i projekcija filma o ljudima koji su posudili ili donirali igračke, tako da su posjetitelji iz prve ruke mogli povezati lik i djelo pojedinaca zaslužnih za realizaciju izložbe, ali i dobiti uvid u sam proces prikupljanja predmeta. Film je prema scenariju autorice Iris Biškupić Bašić snimio Žarko Nikin.

Likovni postav osmislila je dizajnerica Nikolina Jelavić Mitrović, dok je prostor crtežima ilustrirao akademski slikar i grafičar Pero Mrnarević. U okviru vizualnog identiteta projekta, uz katalog na hrvatskom jeziku formata 21,5 × 17 cm koji je otisnut u nakladi od tisuću primjeraka, producirani su i poseban plakat te *banner*.

Izložba *Igračka ima srce* zatvorena je 2. lipnja 2013. zajedno s izložbom *Dječje igračke iz hrvatske baštine*, čime je okončan projekt *Svijet igračaka*. Za sudionike projekta izrađene su prigodne zahvalnice koje su neformalno podijeljene neposredno nakon završetka izložbenog ciklusa.

POP RATNI SADRŽAJI U OKVIRU PROJEKTA *SVIJET IGRAČAKA*

S obzirom na temu, s pravom je očekivano kako će glavninu publike izložbenog ciklusa činiti upravo djeca. Iz tog su razloga izložbe samim dizajnom bile posebno prilagođene našim najmlađim posjetiteljima, a u istom je koncepcijskom pravcu oblikovana i većina popratnih sadržaja. Vodstva po izložbama i radionice održavali su se u punom kapacitetu zahvaljujući dobroj organizaciji pedagoške službe pod vodstvom Željke Jelavić.⁹ U tom kontekstu, potrebno je naglasiti veliku ulogu pripravnika i volontera, koji su se za tu priliku kroz šest mjeseci trajanja projekta prilagodili novome radnom vremenu Muzeja.¹⁰

Pedagoške radionice organizirane su za sve dobne skupine, a njihova većina

9 Više informacija o pedagoškim aktivnostima u sklopu projekta *Svijet igračaka* moguće je pronaći u tekstu Željke Jelavić u ovom dvobroju *Etnoloških istraživanja*.

10 Za vrijeme trajanja projekta *Svijet igračaka*, Etnografski muzej bio je otvoren za posjetitelje svakodnevno u radnom vremenu od 10 do 18 sati (izuzev ponedjeljka kada je bio zatvoren radi redovnog održavanja).

otpadala je na vrtičke uzraste te osnovnoškolce nižih razreda. U okviru standardnih radionica djeca su imala zadatak nacrtati svoju omiljenu igračku ili izloženi predmet koji ih se najviše dojmio. Također, izrađivali su razne oblike od kolaž papira – lutkice, životinje, automobile, vlakove itd. Povremeno su se održavale posebne radionice, na kojima su djeca imala prilike vidjeti i sudjelovati u izradi tradicijskih dječjih igračaka iz Hrvatskog zagorja. Primjerice, u Muzeju je nekoliko puta gostovao majstor Zvonimir Majdak iz Turnišća, koji je demonstrirao izradu tamburica nakon čega su mališani imali zadatak ukrasiti ih tradicijskim motivima. Posebne radionice za sve uzraste vikendima je održavala i vizualna umjetnica te lutkarica Kruna Tarle, pod nazivom *Napravi lutku!*. U suradnji s njenim ateljeom te Zagrebačkim kazalištem lutaka izveden je ciklus autorskih lutkarskih predstava *Lutka ide ulicom* (Sl. 6/str. 325), a književnica Željka Horvat Vukelja održala je nekoliko interaktivnih sesija čitanja priča nazvanih *Slikopriče*, namijenjenih učenicima nižih razreda osnovnih škola.

Za manifestaciju *Noć muzeja*, održanu krajem siječnja 2013., osmišljen je bogat program s mnoštvom sadržaja za sve uzraste. Uz redovna vodstva po čitavom prostoru, predstave i radionice, posjetitelji su mogli vidjeti izradu različitih tradicijskih dječjih igračaka. U prizemlju je postavljena radionica lončara Tome Kovačića iz Globočeca, na prvom je katu majstor Ivan Mesar iz Marije Bistrice prezentirao drvene igračke iz Hrvatskog zagorja, a u prostoru drugog kata smjestio se već spomenuti majstor Majdak sa svojim tamburicama. O uspjehu sinergije manifestacije i projekta govori podatak o posjećenosti od oko 8.000 posjetitelja.

U okviru *Svijeta igračaka* organiziran je i niz znanstveno-stručnih predavanja u prostoru pedagoške radionice na drugom katu Muzeja. Održavana su jednom tjedno, u razdoblju od dva mjeseca, a obuhvatila su skup interdisciplinarnih tema s područja dječje kulture. Dubravka Balen-Letunić, dugogodišnja djelatnica Arheološkog muzeja, održala je predavanje o igračkama u prapovijesti. Iris Biškupić Bašić govorila je o hrvatskim tradicijskim igračkama, a muzejska savjetnica u miru, Ivanka Ivkanec, o povezanosti igračaka i nakita u kontekstu sprege motiva iz tradicijske kulture te suvremene zlatarske obrtničke proizvodnje. Zlatko Bastašić, psihijatar te obiteljski i dječji psihoterapeut u mirovini, održao je predavanje o svom dugogodišnjem iskustvu korištenja lutaka u psihoterapiji i edukaciji djece, dok se Mirjana Šagud, sveučilišna profesorica s Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, osvrnula na ulogu igre u holističkom razvoju djeteta. U ciklusu predavanja gostovale su i dvije znanstvene suradnice Instituta za etnologiju i folklori-

stiku. Marijana Hameršak osvrnula se na povijesni razvoj bajke te kako su na temelju tog oblika književnosti nastale pojedine igračke, a Irena Miholić održala je predavanje o glazbalima – dječjim igračkama. I na kraju, emerita Instituta za povijest umjetnosti, Željka Čorak, dotaknula se vlastite kolekcije uspomena u predavanju pod nazivom *Kuća lutaka*.

Konačno, u kontekstu popratnih sadržaja potrebno je spomenuti proširenu suvenirnicu koju je osmislila i u postojeći prostor aule Etnografskog muzeja uklopila Nikolina Jelavić Mitrović. U suvenirskoj ponudi, posebno prilagođenoj projektu, prvenstveno su se istaknule izvorne drvene i keramičke igračke zagorskih majstora. Za čitav niz proizvoda s motivima tradicijskih dječjih igračaka – raznobojne majice, šalove, marame, torbe, ukrase za božićno drveće, kartice za igru *Memory* itd. – pobrinulo se poduzeće Šimić & CO. Među suvenirima, našli su se proizvodi primijenjene umjetnosti i obrta inspirirani tradicijskim dječjim igračkama, tj. nakit Julijane Ozimec Rodić i poznatih zagrebačkih zlatara iz obitelji Bashota.¹¹ Konačno, posjetitelji su mogli kupiti plakate svih izložbi te osam različitih motiva razglednica s vizualnim identitetom projekta *Svijet igračaka*.

EPILOG

Predmeti posuđeni za potrebe izložbe *Igračka ima srce* vraćeni su vlasnicima, dok su darovane igračke podvrgnute dodatnoj selekciji. Daljnjom obradom dodijeljene su im inventarne oznake, fotografirani su za potrebe sekundarne dokumentacije u studijskim uvjetima te je u suradnji s preparatorskim radionicama započet postupak njihove pripreme za trajnu pohranu u muzejskim čuvaonicama. Konačno, kao neposredan rezultat izložbe *Igračka ima srce* osnovana je Zbirka dječjih igračaka i igara čije je vođenje povjereno Iris Biškupić Bašić. U trenutku pisanja ovoga rada, sva je prikupljena građa inventarizirana, digitalizirana i kataloški obrađena u okviru muzejske baze podataka, a Zbirka je u postupku utvrđivanja svojstva kulturnog dobra u smislu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske.¹²

11 Više informacija o nakitu inspiriranom motivima tradicijskih dječjih igračaka moguće je pronaći u radu Ivanke Ivkanec u ovom dvobroju *Etnoloških istraživanja*.

12 Više informacija o Zbirci dječjih igračaka i igara moguće je pronaći u radu Iris Biškupić Bašić u ovom dvobroju *Etnoloških istraživanja*.

Zahvaljujući velikom interesu za gostovanjima *Dječjih igračaka iz hrvatske baštine* diljem Hrvatske, postamenti su tek djelomično demontirani i zajedno s predmetima prilagođeni sredstvima transporta. Sredinom rujna 2013. izložba je prigodno postavljena u sklopu 17. međunarodnog festivala čipke u Lepoglavi, čija je tema bila *Čipkarstvo i djeca*. U prosincu 2013. gostovala je u Muzeju Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, a potom je početkom 2014. otvorena u Muzeju Slavonije u Osijeku u okviru muzejske manifestacije *Noć muzeja*. Za Međunarodni dan muzeja, 18. svibnja, postavljena je u prostoru Etnografskog muzeja Istre u Pazinu (Sl. 7/str. 325), gdje će se moći razgledati do druge polovice listopada 2014.

S obzirom da pojedine zainteresirane ustanove nisu bile u mogućnosti zadovoljiti minimalne prostorne i tehničke uvjete za postavljanje *Dječjih igračaka iz hrvatske baštine* u obujmu koji ne bi poremetio idejnu koncepciju, izvedene su dvije manje izložbe na temu tradicijskih dječjih igračaka čije autorstvo potpisuje Iris Biškupić Bašić. U galeriji Idealan grad Centra za kulturu i obrazovanje Susedgrad tijekom travnja 2014. održana je izložba pod naslovom *Tradicijske dječje igračke iz Hrvatske*, a u studenome 2013. u prostorijama Gradske knjižnice Samobor otvorene su *Dječje igračke iz vremena Milana Langa*.

Nekoliko mjeseci nakon okončanja projekta *Svijet igračaka*, u suradnji Etnografskog muzeja i Radija Kaj započeo je obrazovno-odgojna akcija *Dajmo djeci korijene i krila*. Zamišljeno je da se u okviru projekta dječjim vrtićima diljem Hrvatske doniraju setovi tradicijskih dječjih igračaka od drveta s ciljem „... očuvanja izrade tradicijskih drvenih igračaka kao zaštićenog nematerijalnog kulturnog dobra na Reprezentativnoj listi UNESCO-a“.¹³ Prema usmenom priopćenju autorice Mirjane Drobine, voditeljice marketinga Etnografskog muzeja, do dana pisanja ovog teksta akcijom su obuhvaćena 43 dječja vrtića te se projekt nastavlja u istom obujmu do njegovog planiranog završetka 2015. godine.¹⁴

Konačno, na Trećem kongresu muzealaca Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem održanom u Opatiji prvom polovicom listopada 2014., ocjenjivački sud Hrvatskog muzejskog društva dodijelio je Posebno priznanje Iris Biškupić Bašić i Mirjani Drobini za cjelokupni program *Svijeta igračaka*.

¹³ Izvor: www.korijeni.info (25.5.2014.)

¹⁴ Više informacija o akciji *Dajmo djeci korijene i krila* moguće je pronaći u tekstu Gordane Višetić u ovom dvobroju *Etnoloških istraživanja*.

ZAKLJUČAK

Rekapitulirajući projekt *Svijet igračaka*, u prvome je planu potrebno istaknuti mnoštvo pozitivnih reakcija na sadržaje koji su šest mjeseci ispunjavali prostor Etnografskog muzeja dječjim žamorom. Zahvaljujući kvaliteti izložbenog ciklusa i popratnih sadržaja te izvanrednoj medijskoj popraćenosti, zabilježen je rekordan broj posjetitelja koji se prema procjenama kreće oko brojke 40.000. U međuvremenu, niz gostovanja *Dječjih igračaka iz hrvatske baštine* se nastavlja. Izložba će krajem listopada 2014. iz Istre krenuti put Turopolja, gdje će se u prostoru Muzeja Turopolja zadržati sve do proljeća 2015., što govori u prilog činjenici kako interes za ovu temu ne jenjava. Štoviše, u ovom je trenutku svakako prerano tvrditi kako će joj ta postaja biti posljednja.

S obzirom na impresivan broj posjetitelja, izvanrednu prihvaćenost kod publike, ohrabrujuću kritiku struke, Posebno priznanje Hrvatskog muzejskog društva, putujuću izložbu kojoj se ne nazire kraj, te u konačnici akcija *Dajmo djeci korijenje i krila*, moguće je zaključiti kako je Iris Biškupić Bašić postigla postavljeni cilj – popularizaciju domaćeg stvaralaštva, tj. tradicijskih obrta u okviru kojih se igračke proizvode, koji je prema riječima autorice ujedno i „... jedan od zadataka našeg Muzeja“ (2012: 7). Nadalje, Etnografski muzej bogatiji je za jednu zbirku, Zbirku dječjih igračaka i igara, koja će nastaviti rasti te će zasigurno biti izvorišna točka nekih budućih izložbenih, istraživačkih i znanstveno-stručnih projekata.

Vraćajući se na raspravu o prošlosti Etnografskog muzeja u kontekstu tema iz dječje kulture, moguće je zaključiti kako je projekt ponovno aktualizirao taj segment muzejske djelatnosti u sakupljačkom, dokumentacijskom, prezentacijskom i znanstveno-stručnom smislu. Zahvaljujući tom značajnom impulsu, ali i činjenici kako je tradicijska vještina izrade igračaka na području Hrvatskog zagorja međunarodno prepoznata kao relevantan fenomen svjetske baštine čovječanstva, te da će novoosformljena zbirka u skoroj perspektivi biti u svojstvu kulturnog dobra Republike Hrvatske, izgledna je vjerojatnost kako će dječja kultura u budućem novom stalnom postavu biti zastupljena u mjeri koju zaslužuje.

S druge strane, *Svijet igračaka* za mene ima osobnu dimenziju. Izuzetno sam ponosan što sam imao prilike biti dijelom tima jer sam iz prve ruke naučio što znači rad na realizaciji velike izložbe. Stoga bih ovim putem još jednom želio zahvaliti autorici projekta Iris Biškupić Bašić te svim uključenim kolegama na nesebičnom strpljenju, mnogim profesionalnim savjetima i ukazanom povjerenju. Neizmjereno mi je drago što je *Svijet igračaka* bio moj prvi angažman u

kontekstu izložbenog aspekta muzejske djelatnosti te vjerujem kako ću ga se uvijek rado prisjećati.

LITERATURA

Bak, Aneta. 2012. *Poljske tradicijske dječje igračke*. Zagreb: Etnografski muzej.

Barlek, Mirjana. 1982. *Lončarstvo u Hrvatskoj*. Zagreb: Etnografski muzej.

Biškupić Bašić, Iris. 2001. „O proizvodnji dječjih igračaka“. U *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, ur. Zagreb: Barbat, str. 185-187.

Biškupić Bašić, Iris. 2010. *Stubički obrti kroz povijest*. Zagreb – Gornja Stubica: Etnografski muzej – Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna.

Biškupić Bašić, Iris. 2012. *Svijet igračaka*. Zagreb: Etnografski muzej.

Biškupić, Iris. 1989. *Dječje igračke Hrvatskog zagorja*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Franić, Ivo. 1936. *Reorganizovan Etnografski muzej u Zagrebu 1935. godine*. Beograd: Štampa Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije.

Gjetvaj, Nada. Randić Barlek, Mirjana. Eckhel, Nerina. Benc, Katica. Bakrač, Ivanka. Barlek, Josip. 1979. *Etnografska prošlost Zagreba*. Zagreb: Etnografski muzej.

Gjetvaj, Nada. 1989. „Etnografski muzej u Zagrebu – u povodu 70. obljetnice“. *Etnološka istraživanja* 5: 1-144.

Gušić, Mirjana. 1955. *Tumač izložene građe*. Zagreb: Etnografski muzej.

Kozić, Maja. 1987. „Dječje igre u okolini Zagreba“. *Etnološka istraživanja* 3-4: 413-445.

Kus-Nikolajev, Mirko. 1927. *Šetnje kroz Etnografski muzej*. Zagreb: Etnografski muzej.

Pušić, Maja. Lechner, Zdenka. Randić, Mirjana. 1974. *Lončarstvo Hrvatskog zagorja*. Brdovec – Zagreb: Muzej u Brdovcu – Etnografski muzej.

Šestan, Ivica. 1987. „Obrti u okolini Zagreba“. *Etnološka istraživanja* 3-4: 165-197.

Šnajdar, Anamaria. Biškupić Bašić, Iris. Dronjić, Matija. 2013. *Igračka ima srce*. Zagreb: Etnografski muzej.

Vinčić, Davor. Biškupić Bašić, Iris. 2013. *Vlakovi za velike i male*. Zagreb: Etnografski muzej.